

ROLF FALTER

DE UNIE

DIE NOOIT WAS

Waarom Europa stilstaat terwijl
de wereld voorbijraast

.....

Lannoo

VOORAF

PRELUDE

- 13 1 Nachttrein. *Angelsaksische plannen voor West-Europa (1945–1947)*

DEEL 1 ONTSTAAN (1946–1951)

- 23 2 Trauma. *De zelfvernietiging van Europa (1914–1945)*
 31 3 Ruïne. *Het onmachtige, leeggebloede continent (1947)*
 36 4 Amerika. *Washington neemt West-Europa over (1947–1949)*
 44 5 Aartsvijanden. *De snelle terugkeer van de Frans-Duitse rivaliteit (1945–1950)*
 53 6 Monnet. *De nieuwe uitdaging van een cabinetard (1950–1951)*

DEEL 2 FUNDAMENTEN (1951–1981)

- 65 7 Defensie. *Een Duits of een Europees leger? (1950–1954)*
 73 8 Via Roma. *Euratom en Economische Gemeenschap (1954–1957)*
 82 9 Frans Europa. *De plannen van generaal De Gaulle (1958–1963)*
 90 10 Brussel. *De groei van een Europees machtscentrum (1958–1970)*
 98 11 Expansie. *Van zes naar twaalf leden (1970–1986)*
 104 12 ‘L’empire du mark’. *De radeloze zoektocht naar monetaire stabiliteit (1971–1979)*
 112 13 Ambities. *De stuwkracht van Bonn en Parijs (1974–1981)*

DEEL 3 DOORBRAAK (1982–2009)

- 123 14 Globalisering. *Grenzen afbouwen (1983–1995)*
 130 15 Berlijn. *Spanningen rond de val van de Muur (1989–1990)*
 141 16 Euro. *Naar één Europese munt (1988–2002)*
 149 17 Joegoslavië. *De illusie van één Europees buitenlands beleid (1991–1999)*
 157 18 Herenigd Europa? *De grootste uitbreiding (1995–2013)*
 168 19 Grondwet. *De crash van de ‘verdieping’ (1996–2009)*

DEEL 4 STAGNATIE (2007–2025)

180	20	Paniek. <i>Europa en de bankencrisis (2007–2010)</i>
189	21	Eurocrisis. <i>De belegering van Angela Merkel (2009–2015)</i>
206	22	‘Wir schaffen das’. <i>De chaos van het Europese migratiebeleid (2015–2017)</i>
217	23	Terreur. <i>Het Europees militair onvermogen (2011–2018)</i>
226	24	Brexit. <i>Gefrustreerde Britten verlaten de Unie (2016–2021)</i>
238	25	Klimaat. <i>Het binnengeslopen Europese milieubeleid (1979–2025)</i>
248	26	Corona. <i>Succesvolle aanpak, zonder bevoegdheid (2020–2023)</i>
257	27	Oorlog. <i>De terugkeer van de Russische dreiging (2008–2025)</i>
275	28	Trump's wereld. <i>De nieuwe autoritaire verleiding (2002–2025)</i>

DEEL 5 PERSPECTIEF

289	29	Zoektocht. <i>Impulsen achter een Unie</i>
305	30	Babel. <i>Het conglomeraat van lidstaten</i>
316	31	Schimdemocratie. <i>De onvolkomen geloofsbrieven van de Europese Unie</i>
331	32	Drijfzand. <i>Het elan is weg</i>
340	33	Utopia. <i>Democratie ‘van de Atlantische Oceaan tot de Oeral’</i>
353		Personenregister

VOORAF

....

Europa speelt niet meer mee in de wereld. De Europese leiders zijn verdeeld en machteloos. Ze kunnen alleen nog kruipen en buigen voor de Amerikaanse president. De NAVO staat op springen. Oekraïne is verloren als het alleen op Europa kan rekenen.

Zo klinken de headlines in 2025. De onrust is groot sinds Donald Trump op 20 januari van dat jaar als 47ste president van de Verenigde Staten terugkeerde in het Witte Huis. *'Erratic'* (wispelturig) is de beleefdste omschrijving die de internationale media aan zijn karakter toedichten. Schofterig, brutaal, grof zijn ook bruikbare adjectieven, naast verwaand, raaskallend en rancuneus.

Trump geniet van autoritair zijn en kan daardoor bijzonder snel schakelen. Hij verrast voortdurend, slaat genadeloos en patserig toe, maar wijkt ook snel als er echte weerstand opduikt of als de beurs hem niet volgt. Hij etaleert tussen veel inconsistenties door een visie op Amerika's macht waarin grondstoffen, protectionisme en demonstraties van brute militaire overmacht centraal staan, zoals dat in de wereldpolitiek van de 19de eeuw gebruikelijk was. Hij heeft een ongewoon direct contact met media en publiek. Hij laat steeds nadrukkelijker puinen van grootspraak na.

Ook in Europa heeft Trump sinds begin 2025 voortdurend en bewust paniek gezaaid, zeker bij de politieke en economische leiders van het continent. Hij heeft telkens weer misprijzen getoond voor het beleid van de Europese Unie en de Europese landen, of het nu om klimaat, migratie, defensie of economie gaat. Hij en zijn medewerkers promoten hun geestesgenoten van de extreemrechtse partijen overal in Europa, stellen dat Europa geen vrijheid van mening meer kent en verwijten de Europeanen dat zij altijd van Amerika hebben geprofiteerd zonder daar iets voor terug te doen.

Bovenal is de hele regering-Trump op het moment dat ik dit schrijf veel betere maatjes met de Russische president Vladimir Poetin dan met de leiders van Amerika's Europese bondgenoten, laat staan de Oekraïense president Volodimir Zelensky. Diens positie wordt vanuit Washington zelfs systematisch ondermijnd. Amerika is duidelijk bereid de dictator van Rusland de overwinning te gunnen die hij op het militaire slagveld na vier vreselijke oorlogsjaren niet kon behalen.

Sinds 2025 is er dus een omwenteling bezig die Europa even hard zou kunnen omploegen als de revolutie van 1989–1991. Ditmaal is het Amerika dat Europa lijkt te willen lossen. Dat confronteert de Europese leiders met de zwakheden van het continent, en vooral met het vastgelopen proces van Europese samenwerking.

Europa heeft de digitale trein gemist, lijkt zich ook niet te kunnen mobiliseren voor AI, ziet zelfs zijn ooit triomferende auto-industrie bedreigd. De Europeanen zijn nog goed in research, maar doordat ze versnipperd zijn in staten kunnen ze technologische doorbraken maar moeilijk valoriseren. Op nog andere manieren verlamt Europa zijn eigen economie: met het veruit hoogste overheidsbeslag ter wereld, de karikaturale overreglementering en het blijvende geloof in paternalisme en een top-down aanpak in het beleid.

Europa en zijn lidstaten wilden grootsprakerig het voortouw nemen inzake milieu, maar blijken nu gevloerd te worden door China. Ze schuiven noodzakelijke hervormingen voor zich uit, zoals de aanpak van de woningnood of de hervorming van de veel te opgezwollen sociale systemen die al een kwarteeuw een systematische herverdeling van jong naar oud veroorzaken. De babyboomers souperen de welvaart van de jongere generaties op, ook via huizenhoge schulden.

Dit continent heeft, vooral in West-Europa, zijn steden verarmd en onveiliger gemaakt door een ondoordachte en ongecontroleerde massale immigratie, gebaseerd op heel onvolkomen asielprocedures in plaats van op werk en integratiekansen. Het heeft al die tijd gemakshalve zijn defensie aan Amerika toevertrouwd, ook natuurlijk omdat Washington dat zelf verlangde als sleutel tot zijn machtspositie in de wereld.

Het centrale punt in al die analyses is de blijvende verdeeldheid van de Europese staten, de versnipperde en onvolkomen gezagsstructuren van de

samenwerking, en het ontbreken van een duidelijke en functionerende leiding. Het gaat dus vooral om de Europese Unie, om de Unie die ze niet is.

Die is inmiddels driekwart eeuw oud, net niet de gemiddelde levensduur van een Europeaan. Het proces van Europese samenwerking groeide na 1945 in de onwaarschijnlijke puinhoop van de Tweede Wereldoorlog. Het heeft zijn blijvende successen opgeleverd: vrede tussen oude ervvijanden als Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië, democratie en welvaart, de creatie van een eenheidsmunt en een half-afgewerkte binnenmarkt, een fenomenale groei van uitwisseling en reisverkeer over geopende grenzen heen.

Maar sinds zijn grootste uitbreiding aan lidstaten en de referenda over een kafaiaans voorstel van Europese grondwet in 2005 is de Unie een bevroren ambitie, stekt het proces van samenwerking, heeft het nationale eigenbelang in de meeste staten weer de overhand genomen op de wil om samen sterker te zijn. Opeenvolgende crises in de jaren nadien – de financiële en eurocrisis, de migratiecrisis, Brexit, corona en Oekraïne – hebben de stagnatie versterkt. Vandaag staan de verkrampde krachten van ontbinding klaar om het over te nemen van de verstarde traditionele machthebbers.

Met dit boek wil ik perspectief bieden, als medicijn voor paniek en hijgerige conclusies. Ik wil dat doen door het verhaal te vertellen van hoe het unieke en begeistere project van Europese samenwerking ontstond, hoe het groeide, hoe het triomfeerde, hoe het sinds twintig jaar stagneert en dus achteruitboert. En met een uitgebreide analyse aan wat er vandaag goed en fout is aan de Europese Unie.

Dit werk wil een kritische analyse leveren over welke belangen de Unie deden groeien, welke visies met elkaar botsten, wie de echte leiding nam van het proces. Het wil geen sprookje serveren waarin de Europeanen plots het licht zagen en elkaar gingen omarmen. Het draait om macht, en hoe die functioneert, ook en vooral op het oude continent.

Kritisch zijn voor het verleden van de Unie levert bovendien een scherper beeld op. Dat het briljante idee van Jean Monnet en Robert Schuman van 9 mei 1950 om Frankrijk en de verslagen aloude vijand, de pas gecreëerde West-Duitse Bondsrepubliek, voortaan samen de staalsector te laten beheren, ook en vooral uit Franse nationale belangen ontsproot, maakt het er niet minder geniaal om. Dat de ontwikkeling van de Europese Unie tot het jaar 2000 een onwaarschijnlijk en uniek succesverhaal vormt, een model inderdaad voor de rest van de wereld, mag ons niet beletten vandaag bezorgd te zijn. Want

het gaat wel degelijk niet goed met Europa. De in 2025 tentoongespreide onmacht en aarzelingen tegenover allesbehalve indrukwekkende patsers als Trump en Poetin leggen de Unie bloot als de mogelijk volgende ‘zieke man’ van de wereldactualiteit, zoals het Ottomaanse en het Habsburgse Rijk dat waren aan het einde van de 19de eeuw.

De redenen voor verdergaande samenwerking blijven voor elk gezond verstand overduidelijk. We gaan toch niet met Nederland, België, laat staan Vlaanderen, alleen de politieke, militaire en economische competitie met China, de VS of Rusland aangaan? Er is dus behoefte aan een nieuw elan en nieuwe ideeën, aan een diepgaande renovatie van de Unie, waarbij men het best weer vertrekt vanuit het prille begin van de constructie.

Ook daarvoor kan zo’n boek over het hele 75-jarige verleden van de EU hopelijk inspireren. Ik heb het zo eenvoudig mogelijk gehouden. Gewoon de essentie van het verhaal. Voor beeldmateriaal en een overzicht van het gehanteerde materiaal verwijs ik naar mijn website www.rolffalter.com. Alle beleefde kritische reacties zijn welkom op rolf.falter@gmail.com.

Rolf Falter,
29 januari 2026

PRELUDE

Waarin een vreemde treinreis naar het midden van de
Verenigde Staten tot een informele abdicatie leidt, laat op
een avond, bij een laatste whisky aan een pokertafel.

NACHTTREIN

....

ANGELSAKSISCHE PLANNEN VOOR WEST-EUROPA

(1945–1947)

Het moet bijna middernacht geweest zijn, terwijl de trein voortdenderde. De jaloezieën met plastic lamellen, die men in Europa nog niet kende, waren neergelaten, aan beide kanten van de wagon. Binnenin zaten twee oudere mannen tegenover elkaar, elk aan de brede zijde van een lange, glanzende tafel van bleek mahoniehout. Ze zetelden in ruime stoelen met stoffen bekleding en armleuningen. Ze zeiden niets, hoorden enkel het gestage kloppen van de wielen op de sporen.

De een, met de rug tegen de lamellen, was 61 en piekfijn uitgedost. Iemand die duidelijk zijn conditie verzorgde, zonder ook maar een gram vet. Hij droeg een dikke bolle bril voor zijn zachte bruine ogen, had een wat hoekig gezicht, een spitse neus en een smalle mond. Zijn uitdunnende hoeveelheid grijze haren had hij, zoals altijd, keurig naar rechts gekamd.

De ander was tien jaar ouder, duidelijk corpulenter, wat meer ineengezakt ook. Zijn pak oogde slordiger. Een ronde kop met kleine, priemende ogen, een afhangende mond, een ronde neus. Schaarse grijze haren, naar achteren gekamd, die nauwelijks nog de kale schedel verborgen. Beiden hadden een glas whisky voor zich staan, waaraan ze af en toe nipten. Waarschijnlijk bourbon uit Kentucky, uit de voorraad van de jongste van de twee.

De oudste rookte een stevige Cubaanse sigaar. De jongste was een notoire niet-roker, in die tijd iets eerder uitzonderlijks, zeker voor een gewezen frontsoldaat. Ze hadden beiden speelkaarten in de hand, en er lagen dollars op tafel. Ze waren aan het pokeren, in de formule van *dealer's choice*. In dat scenario bepaalt degene die de kaarten deelt welke variant van poker de tafel zal hanteren. Rond de twee zaten nog drie medewerkers van de jongste mee aan de tafel.

Ze waren al zo'n anderhalf uur bezig, toen de oudste om een onderbreking vroeg. Hij moest naar het toilet. Dat bevond zich wat verder, in de gang van de wagon tussen de plek waar ze zaten en de dineerruimte. Toen hij weg was, zei de man die tegenover hem zat tegen de anderen: 'Heren, hij heeft nu al 300 dollar verloren. Vergeet niet dat hij onze gast is. We behandelen hem echt niet goed.'

Een van de drie anderen nam het woord: 'Baas, van twee dingen één. Wat wilt u dat we doen? Poker spelen of deze meneer bemoederen? Als we echt poker blijven spelen, staat hij straks zonder broek. Hij speelt gewoon slecht.' De 'baas' glimlachte. 'Oké, ik erken dat de kwaliteit waarmee men in Groot-Brittannië poker speelt, de standaarden van de Verenigde Staten niet helemaal benadert. Maar ik wil dat hij hier een mooie tijd meemaakt. *I want Mr. Churchill to have a good time.*'

En dus volgden de medewerkers de suggestie van hun baas, Harry Truman, de president van de Verenigde Staten, zodra Winston Churchill terug was van het toilet. 'We namen hem op in onze zorgen', zo beschreef een van de deelnemers dat later.

'Hij passeerde een paar keer wonderbaarlijk langs de kassa. Ik zag mensen uit het spel stappen met drie azen in de hand, waarna hij won met twee koningen. Hij had een heerlijke tijd. Al kon hij niet naar huis gaan met de bewering dat hij deze groep bij het pokeren had verslagen. Toen het laatste spel afgelopen was, stond hij 80 dollar in het verlies.'

Winston Churchill had zelf die namiddag de suggestie gelanceerd om te pokeren. 'Ik heb in de loop van al die jaren af en toe in de pers gelezen dat u poker speelt,' had hij gemijmerd. 'Inderdaad,' had Truman voorzichtig beaamd, 'ik heb behoorlijk wat poker gespeeld in mijn leven.' 'Ik ook,' antwoordde de Brit. 'Ik ben er al mee begonnen ten tijde van de Boerenoorlog.' De meesten rond de tafel hoorden het in Keulen donderen bij het vallen van de naam van dat Zuid-Afrikaanse conflict, dat bijna een halve eeuw eerder de politieke carrière van de Brit had gelanceerd.

‘Is er een kans dat we dit spel hier ook kunnen spelen?’ had Churchill toen gevraagd. ‘Ik garandeer u dat we dat zullen doen,’ had de president geantwoord. Later, terwijl de Brit weg was voor een hazenslaapje in zijn persoonlijke coupé in de wagon, had Truman zijn medewerkers gebriefd: ‘*Gentlemen*, de reputatie van het Amerikaanse poker staat op het spel. Ik verwacht van elke man dat hij zijn plicht doet. Churchill is een heel slimme kerel. Hij is waarschijnlijk ook een uitstekend pokerspeler. Ik wil niet dat hij naar Londen kan terugkeren en daar zeggen dat hij de Amerikanen in hun eigen variant van poker heeft verslagen.’

Het was de nacht van 4 op 5 maart 1946. De trein was die ochtend vertrokken in Baltimore, ten noorden van Washington. Churchill en Truman hadden plaatsgenomen in de *Ferdinand Magellan*, een speciale wagon die in 1943 was gebouwd voor de vorige president, Franklin Roosevelt. Het Amerikaanse staatshoofd had er een eigen leefruimte. Het geheel was gepantserd, in de ijzeren bekleding en in de versterkte ramen.

De wagon bevatte een werkruimte (die nu dienstdeed als pokertafel), een dineerruimte en daartussen een gang met een drietal privécoupés. Er was ook een platform aan de achterkant, voor een goed uitzicht, want de wagon was altijd de laatste van een trein. In dit geval deelde Truman de ruimte met Churchill. De rest van de Amerikaanse en Britse delegaties sliep in andere, gewone wagons met nachtverblijven.

De trip duurde ruim 24 uur, voor 2000 kilometer langs Pittsburgh, Cleveland, Chicago, Saint-Louis, en uiteindelijk, na nog een lang stuk langs de oevers van de Missouri, Jefferson City.

Op de middag van dinsdag 5 maart arriveerden Truman en Churchill en hun delegaties daar, om meteen over te stappen in limousines die naar het 40 kilometer noordelijker gelegen Fulton reden.

Zes maanden eerder had de directeur van het Westminster College in dat stadje van 10.000 inwoners een krankzinnig idee gehad: waarom niet de Britse oorlogspremier uitnodigen voor een toespraak in zijn middelbare school met amper 120 uitsluitend mannelijke studenten?

Via een gewezen mede-oudstrijder van Truman in de loopgraven van de Argonne in de buurt van Verdun in 1918 was de vraag op het bureau van de president terechtgekomen. Die had de brief gewoon doorgestuurd naar Churchill, met een kleine handgeschreven bedenking erbij: ‘Dit is een

wonderbaarlijke school in mijn thuisstaat. Ik hoop dat u het kunt doen. Als u komt, zal ik u introduceren.'

De Brit was toen net teruggekeerd van een onrustige reis van drie weken langs het Comomeer en de Italiaanse en Franse Riviera. Churchill had daar de totaal onverwachte verkiezingsnederlaag trachten weg te spoelen, die hem eind juli 1945 in Londen van de macht had verdreven ten voordele van de Labourpartij van de nieuwe premier Clement Attlee. De Brit zag bij het ontvangen van de uitnodiging van Truman meteen de opportuniteit om de aandacht op te eisen in het bleke ambt van oppositieleider.

Spoedig leerde hij vanuit het Witte Huis dat de president van plan was met hem per trein naar Fulton te reizen. Beiden hadden zin om de ander beter te leren kennen en samen de politieke horizon van een uitermate troebele wereld te overschouwen. Truman en Churchill hadden elkaar voordien maar één keer ontmoet. Dat was tijdens een paar dagen op de nerveuze Conferentie van Potsdam met Stalin, nabij het verwoeste Berlijn in juli 1945, op een paar momenten tussen de vele discussies door. Daarna was de Brit naar Londen teruggekeerd om de verkiezingsuitslag te monitoren.

Churchill begon op 5 maart 1946 om half vier in de namiddag in een met drieduizend man volgepakte zaal in Fulton aan zijn speech die later beroemd zou worden. Die duurde amper 25 minuten. Hij gebruikte daarin voor het eerst de term *special relationship*, om de dwingende noodzaak aan te duiden van samenwerking tussen het *British Empire* en de Verenigde Staten bij het ordenen van de wereld na de Tweede Wereldoorlog. Die band was nodig vanwege een nieuwe dreiging, die hij voor het eerst nadrukkelijk in de verf zette:

'Van Stettin aan de Baltische Zee tot Triëst aan de Adriatische, is een IJzeren Gordijn neergelaten, dwars door het continent. Achter die lijn liggen alle hoofdsteden van de oude staten van Centraal- en Oost-Europa. Warschau, Berlijn, Praag, Wenen, Boedapest, Belgrado, Boekarest en Sofia, al deze beroemde steden liggen nu in wat ik de Sovjetinvloedssfeer moet noemen. Ze zijn alle op de een of andere wijze onderworpen aan niet alleen de Sovjetinvloed, maar aan een zeer hoge, en in sommige gevallen nog toenemende mate van controle vanuit Moskou.'

Churchill benadrukte dat hij zeker geen nieuwe oorlog verwachtte. Maar hij kon ook niet blijven zwijgen over steeds meer politiestaten ten oosten van het

'Ijzeren Gordijn', over de machtsgrepen van communistische partijen daar, over het gewelddadig over de grens jagen van miljoenen mensen, etnische Duitsers inbegrepen.

Hij bleef zijn hoop uiten dat de nieuwe Verenigde Naties de nieuwe wereldorde tot stand zouden kunnen brengen. Maar hij maakte zich weinig illusies. Het zou vooral het aloude machtsspel van grootmachten zijn dat daartoe moest bijdragen. Daarom was die samenwerking tussen Londen en Washington zo nodig.

De gewezen premier oogstte wat hij bewust gezaaid had: een rel in de media en de diplomatie. Het was de eerste maal dat iemand van Churchills kaliber zo'n aanval deed op de gewezen bondgenoot de Sovjet-Unie. Tot dan had iedereen, toch zeker in het openbaar, lippendienst bewezen aan het handhaven van de vreedzame samenwerking tussen de overwinnaars van nazi-Duitsland.

Churchill zelf had dat nog gedaan, vier maanden eerder in een debat over het buitenlands beleid in november 1945 in het Brits Lagerhuis. Hij stak toen nog een heuse lofzang af, aan het adres van *my wartime comrade, marshall Stalin*: 'Ik kan niet anders dan de grootste bewondering voelen voor deze waarachtig grote staatsman, de vader van zijn land, de gids van zijn lot in tijden van vrede, de overwinnende behoeder van 's lands leven in tijden van oorlog.'

De ex-premier kreeg nu, meteen na Fulton, een golf van kritiek over zich heen. De Britse regering en de internationale media, ook de Amerikaanse, deden Churchill af als havik die geen afscheid kon nemen van het oorlogsverleden. Onder druk van media en het *State Department* voelde Truman zich zelfs verplicht, nadat de Brit op 21 maart Amerika weer had verlaten, een beetje afstand te nemen van de onruststoker uit Londen.

De president had zich, al voor 5 maart, ingedekt met de uitvlucht dat hij de speech niet te lezen zou krijgen. Dat was een woordenspel. Op de trein, in de ochtend van 5 maart, had Churchill hem de afgewerkte tekst alleen maar getoond en voorgelezen. 'Bewonderenswaardig', had Truman gereageerd. 'Dit gaat alleen maar goede dingen voortbrengen, ook al zal het een rel veroorzaken.'

Churchill en Truman vonden de tijd rijp om met een andere mening naar buiten te komen. Een standpunt dat beiden sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in Europa op 8 mei 1945 hadden ontwikkeld en versterkt.

Truman was begin augustus 1945 teruggekeerd van de Conferentie van Potsdam met aangename menselijke herinneringen aan de gesprekken met Josef Stalin, de absolute dictator van de Sovjet-Unie. Maar hij was ook tevreden 'dat het nu voor mij een uitgemaaakte zaak was dat de Russen helemaal niet geïnteresseerd waren in vrede'.

Op 5 januari 1946, in een berispende brief aan zijn al te autonoom agerende minister van Buitenlandse Zaken James Byrnes, had Truman de puntjes op de i gezet: 'Tenzij Rusland geconfronteerd wordt met een ijzeren vuist en sterke taal, staat de volgende oorlog geprogrammeerd... Ik denk niet dat we langer het spel van de compromissen moeten spelen. *I'm tired of babying the Soviets.*'

Toch kon de president daar niet meteen mee naar buiten komen, vanwege de publieke opinie. Amerika leefde nog steeds in de overtuiging dat het, afgeschermd door twee oceanen, nooit kon worden aangevallen. Daarom was ook vanaf 1944 en met het uitzicht op het einde van de oorlog, in de VS een onweerstaanbare drang gegroeid, vanwege de oplopende dodentol, *to bring the boys back home*.

Het Amerikaanse leger demobiliseerde inderdaad razendsnel, van twaalf miljoen soldaten wereldwijd begin 1945 tot minder dan twee miljoen anderhalf jaar later. Op 31 maart 1947 schafte Washington de dienstplicht weer af. Er bleven toen nog vierhonderdduizend Amerikaanse militairen in Europa over.

Truman probeerde die koers te corrigeren vanaf de eerste dag nadat hij in april 1945 de plots overleden Roosevelt was opgevolgd. De consequentie durfde hij in het voorjaar van 1946 nog niet uit te dragen, al besepte hij ze wel degelijk: Amerika zou de gebieden in West-Europa die door de westelijke geallieerden waren bevrijd van de nazi's, nooit mogen afstaan en die desnoods zelfs met militaire middelen moeten verdedigen.

Churchill was al sinds de laatste dagen van 1942, toen de kansen in de Tweede Wereldoorlog keerden, beginnen na te denken over zo'n Brits-Amerikaanse invloedssfeer in West-Europa. Hij was daar op 21 maart 1943 mee naar buiten gekomen, in een toespraak op de BBC. Daarin bleef hij, om niet te veel slappende honden wakker te maken, vooral vaag. Hij lanceerde in zeer algemene termen het idee van een toekomstige 'Raad van Europa', sprak van een defensiealliantie, suggereerde ook verregaande politieke samenwerking.

Zijn minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden kwam op 29 september 1944 – nadat België al grotendeels bevrijd was – in het Lagerhuis naar buiten met het concretere idee van een douane-unie tussen Groot-Brittannië, Noorwegen en het pas beklonken nieuwe economische samenwerkingsverband tussen Nederland, België en Luxemburg (Benelux). Dat laatste was ontstaan tussen de drie regeringen van die landen, gedurende hun vier jaar durende ballingschap in Londen.

Churchill had de analyse die hij publiek maakte in Fulton ook al begin mei 1945 neergeschreven, in een brief aan de nieuwe president Truman. Daarbij beseftte hij sinds 1940, toen hij op de alliantie met de VS had aangestuurd en veel van Londens belangen had moeten onderwerpen aan die van Washington, dat Groot-Brittanniës rol als wereldheerser uitgespeeld was.

Hij vertelde dat met zoveel woorden na het pokeren in de nachttrein naar Fulton. Dat was bij een laatste whisky met Trumans medewerkers, nadat de president al zijn bed had opgezocht: ‘Er was een tijd waarin men zei dat de zon in het Britse Rijk nooit ondergaat. Die dagen zijn voorbij. De Verenigde Staten hebben de natuurlijke rijkdommen en een energieke en veerkrachtige bevolking. Amerika is de hoop van de toekomst.’

Zes maanden na Fulton reisde Winston Churchill door Zwitserland. Hij genoot eerst van een door het Zwitserse bedrijfsleven gesponsorde vakantie aan het Meer van Genève. Nadien voerde hij een gesprek met de regering in Bern. Tot slot, op 19 september 1946, hield hij een twintig minuten durende toespraak, om half twaalf in de voormiddag, aan de universiteit van Zürich.

De aula daar zat andermaal bomvol. Onderweg, in zijn open auto vlak na een regenbui, had de massa hem in ongekend dichte drommen en zelfs vanaf daken en schoorstenen als een held onthaald. In Zürich ontvouwde hij een pleidooi aan de Europese landen om tot ‘de gezegende daad van vergetelheid’ over te gaan en zich te verzoenen en te richten op de toekomst:

‘Ik ga nu iets zeggen wat jullie zal verbazen. De eerste stap in het herstel van de Europese familie moet een partnerschap zijn tussen Frankrijk en Duitsland. Enkel op die manier kan Frankrijk het morele en culturele leiderschap van Europa weer verwerven ... De structuur van de Verenigde Staten van Europa zal van die aard zijn dat de materiële sterkte van een individuele staat minder belangrijk wordt. Kleine landen zullen evenveel te zeggen hebben als de grote, en hun eer verwerven door een bijdrage aan de gemeenschappelijke zaak.’

De speech miste andermaal het beoogde effect niet. De verrassing, vooral over het idee van samenwerking tussen de aartsvijanden Frankrijk en Duitsland, was totaal. De reacties waren vaak verbazend positief. Velen hadden het echter ook – onder meer in Frankrijk – over ‘pure utopie’, of waren negatief, zoals in Moskou. Daar liet het regime uitbazuinen dat Churchill uit was op blokvorming tegen de Sovjet-Unie.

Dat laatste was overigens juist. De gewezen Britse premier passeerde op zijn terugreis van Zürich ook langs Brussel. Hij ging er even een groet brengen aan Paul-Henri Spaak, de Belgische minister van Buitenlandse Zaken die tussen 1940 en 1944 banneling in Londen was geweest. Churchill vertelde hem dat Amerika en de Sovjet-Unie bezig waren de wereld in tweeën te delen.

Groot-Brittannië, Frankrijk en Japan zouden de kern van de Amerikaanse bondgenoten vormen. Maar Washington wenste uitdrukkelijk Italië en het westelijke deel van Duitsland daarin te betrekken, dus ook de Benelux. Vandaar het hartstochtelijke pleidooi voor Frans-Duitse samenwerking.

De vage plannen om ten minste westelijk Europa, inbegrepen het westelijke deel van het verslagen en bezette Duitsland, onder Britse en Amerikaanse controle te houden, stonden in de steigers. Er was echter nog een extra moment van wanhoop nodig om ze van start te doen gaan.

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Coverontwerp: Jan van Zomeren
Vormgeving binnenwerk: Steven Theunis, Armée de Verre Bookdesign
Redactie: Frederique Vanneuville

© Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2026 en Rolf Falter

D/2026/45/184 – NUR 697
ISBN 978 90 209 8775 1

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toelating van de uitgever.

*All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.*